

Кримінальне право

УДК 341.4:341.322.5(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20550558>

Воєнні злочини в Україні та відповідальність агресора

Тарасенко Олександра Сергіївна,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права,

Стамбульський університет, м. Стамбул, Туреччина,

<https://orcid.org/0000-0002-3829-1478>

Школьнікова Тетяна Юріївна,

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та суспільних наук,

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова,

м. Вінниця, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-0025-2326>

Андрушко Ірина Петрівна,

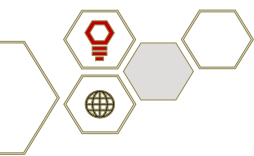
кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і

права, Національний університет біоресурсів і природокористування

України, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-7773-4748>

Прийнято: 16.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація: Мета роботи полягає в комплексному науково-практичному осмисленні воєнних злочинів, учинених на території України, а також механізмів міжнародної кримінальної відповідальності держави-агресора. Дослідження ґрунтується на розумінні того, що сучасна система притягнення до відповідальності охоплює взаємопов'язані процесуальні механізми,

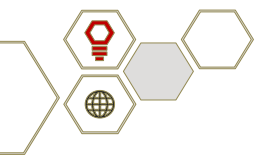

пов'язані з розслідуванням воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду, злочину агресії, екологічних наслідків війни та репараційних вимог.

У дослідженні застосовано формально-юридичний метод для аналізу норм міжнародного кримінального права, порівняльно-правовий — для зіставлення національних і міжнародних механізмів юрисдикції, а також інституційний аналіз діяльності Міжнародного кримінального суду, спеціального трибуналу щодо злочину агресії та Реєстру збитків для України. Крім того, використано метод історичного аналізу процесів що відбувались після Другої світової війни та узагальнення наукових підходів до питань доказування, командної відповідальності та захисту прав потерпілих.

У результаті дослідження обґрунтовано авторську модель доказово-юрисдикційного контуру, у межах якого національні кримінальні провадження, Міжнародний кримінальний суд, спеціалізований механізм щодо злочину агресії, спільні слідчі групи, універсальна юрисдикція держав-партнерів і компенсаційний напрям розглядаються не як альтернативні, а як взаємодоповнювальні інструменти. Запропоновано розмежовувати оперативний, стратегічний і відновлювальний рівні відповідальності: перший забезпечує фіксацію злочинів і судовий розгляд конкретних епізодів; другий спрямований на доведення відповідальності вищого політичного та військового керівництва; третій пов'язує кримінально-правову оцінку з майбутнім відшкодуванням шкоди.

У висновках підкреслено, що ефективність міжнародної кримінальної відповідальності держави-агресора визначається узгодженістю доказових стандартів, стабільною взаємодією між інституціями, уникненням юрисдикційних суперечностей і забезпеченням потерпілоцентричного підходу. Обґрунтовано, що для України важливого значення набуває не кількість окремих проваджень, а формування узгодженої системи доказування, у межах якої матеріали щодо воєнних злочинів можуть

одночасно використовуватися в національному судочинстві, міжнародному кримінальному переслідуванні та компенсаційних механізмах.

Ключові слова: міжнародне кримінальне право, воєнні злочини, злочин агресії, Міжнародний кримінальний суд, Римський статут, командна відповідальність, доказування, міжнародна юрисдикція, права людини, репарації, Україна, воєнний стан, Нюрнберзький процес.

War Crimes in Ukraine and the Aggressor's Accountability

Oleksandra Tarasenko,

PhD, Assistant Professor of the Department of Public International Law,
İstanbul University, İstanbul, Türkiye, <https://orcid.org/0000-0002-3829-1478>

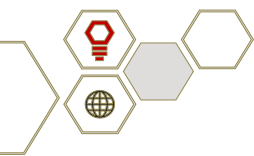
Tetiana Shkolnikova,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of
Philosophy and Social Sciences,
National Pirogov Memorial Medical University of Vinnytsya,
Vinnytsya, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-0025-2326>

Iryna Andrushko,

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Theory and History of State
and Law, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-7773-4748>

Abstract: The purpose of the study is to provide a comprehensive academic and practical understanding of war crimes committed on the territory of Ukraine, as well as the mechanisms of international criminal liability of the aggressor state. The research is premised on the understanding that the modern accountability system encompasses interconnected procedural mechanisms related to the investigation of

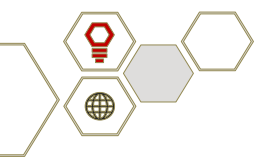

war crimes, crimes against humanity, genocide, the crime of aggression, the environmental consequences of war, and reparation claims.

The study employs the formal-legal method to analyze the norms of international criminal law, the comparative-legal method to contrast national and international jurisdictional mechanisms, and an institutional analysis of the activities of the International Criminal Court, the Special Tribunal for the Crime of Aggression, and the Register of Damage for Ukraine. Furthermore, the method of historical analysis of post-World War II processes was applied, alongside the generalization of scientific approaches to the issues of proving, command responsibility, and the protection of victims' rights.

As a result of the research, the author's model of an evidentiary-jurisdictional framework is substantiated. Within this framework, domestic criminal proceedings, the International Criminal Court, the specialized mechanism for the crime of aggression, joint investigation teams, the universal jurisdiction of partner states, and the compensation track are viewed not as alternative options, but as complementary tools. The study proposes to distinguish between the operational, strategic, and restorative levels of accountability: the first ensures the documentation of crimes and the adjudication of specific cases; the second aims to prove the liability of senior political and military leadership; the third links the criminal-legal assessment to future reparations.

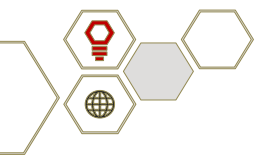
The conclusions emphasize that the effectiveness of the international criminal liability of the aggressor state is determined by the alignment of evidentiary standards, stable inter-institutional cooperation, the avoidance of jurisdictional conflicts, and the preservation of a victim-centered approach. It is argued that for Ukraine, the critical factor is not the sheer volume of individual proceedings, but the formation of a coherent system of proof, wherein war crimes evidence can simultaneously be utilized in domestic courts, international criminal prosecution, and compensation mechanisms.

Keywords: international criminal law, war crimes, crime of aggression, International Criminal Court, Rome Statute, command responsibility, evidence assessment, international jurisdiction, human rights, reparations, Ukraine, martial law, Nuremberg trials.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія проти України сформувала ситуацію, у якій кримінально-правова оцінка окремих актів насильства вже не може розглядатися окремо від питання відповідальності держави-агресора та її політичного й військового керівництва. Нормативною основою такої оцінки є ст. 2(4) Статуту ООН, яка закріплює заборону погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності й політичної незалежності держав [1]. У зв'язку з цим воєнні злочини, вчинені на території України, доцільно розглядати в ширшому контексті порушення базових принципів міжнародного права щодо незастосування сили.

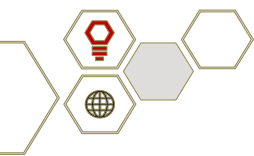
Масові обстріли цивільної інфраструктури, умисне ураження енергетичних об'єктів, депортація дітей, катування військовополонених і цивільних, руйнування довкілля та інші дії потребують не лише документування як окремих злочинів, а й системного пояснення їхнього місця в загальному механізмі міжнародної кримінальної відповідальності. Проблема ускладнюється тим, що поняття «воєнні злочини» в суспільному дискурсі часто використовується як узагальнювальна назва для всіх тяжких порушень, пов'язаних із війною. Проте в міжнародному кримінальному праві воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид і злочин агресії мають різні юридичні ознаки, різні суб'єктні межі та різні юрисдикційні режими. Відповідно, головним науковим завданням є не просте перерахування механізмів відповідальності, а визначення того, як вони можуть взаємодіяти без дублювання, прогалин і процесуальної конкуренції.

Практичний вимір проблеми полягає в тому, що Україна одночасно здійснює національні кримінальні провадження, співпрацює з Міжнародним кримінальним судом, підтримує ініціативу створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії, використовує спільні слідчі групи та формує доказову базу для майбутніх компенсаційних механізмів. Кожен із цих напрямів має власну логіку, але доказова основа для них здебільшого збігається. За відсутності належної координації одні й ті самі матеріали можуть залишатися фрагментованими між різними інституціями, що ускладнює ефективне розслідування та знижує визначеність процесуальних перспектив для потерпілих.

Зв'язок проблеми з науковими та практичними завданнями проявляється в необхідності сформувавши модель, яка поєднувала б юридичну кваліфікацію, доказування, інституційну взаємодію та майбутнє відшкодування шкоди. Така модель повинна враховувати, що кримінальна відповідальність агресора має не тільки каральну, але й превентивну, відновлювальну та доказово-історичну функції. З огляду на це, дослідження воєнних злочинів в Україні потребує переходу від опису порушень до розроблення узгодженої архітектури правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова дискусія щодо відповідальності за міжнародні злочини в Україні охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів. Перший пов'язаний із загальними засадами кримінально-правового реагування, правозахисними стандартами та доказовим забезпеченням. У цьому контексті І. Хоббі та співавтори (Y. Khobbi et al.) [2], К. Король і колеги (K. Korol et al.) [3] та А. Тимчишин [4] обґрунтовують, що розслідування злочинів, пов'язаних із війною, потребує не лише фіксації факту порушення, а й дотримання процесуальних гарантій, належної роботи з доказами, урахування екологічних наслідків та оцінки шкоди, заподіяної критичній інфраструктурі.

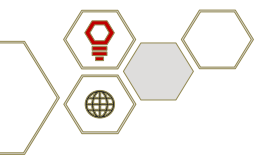

Другий напрям стосується юрисдикційних меж Міжнародного кримінального суду та проблеми злочину агресії. Так, А. Саларі (A. Salari) і С. Хоссейні (S. Hosseini) [5], Р. Квєцєнь (R. Kwiecień) [6] та П. Гжебик (P. Grzebyk) [7] демонструють, що агресія проти України виявила обмеження наявної міжнародної кримінальної системи, насамперед у частині притягнення до відповідальності за саме рішення про застосування збройної сили. У цьому контексті К. МакДугалл (C. McDougall) [8], І. Газдайка-Василишин (I. Hazdayka-Vasylyshyn) [9] та А. Ланкевич і колеги (A. Lankevych et al.) [10] акцентують на потребі розмежування відповідальності безпосередніх виконавців, командирів і вищого політичного та військового керівництва.

Третій напрям охоплює питання ратифікації Римського статуту, розвитку національного законодавства та інформаційно-доказового забезпечення відповідальності. Зокрема, колектив авторів на чолі з І. Басистою (I. Basysta et al.) [11] обґрунтовує процесуальне значення інтеграції України до системи Римського статуту, тоді як О. Ковальчук [12] підкреслює роль належної фіксації та правової інтерпретації інформації про воєнні злочини. Ці підходи дають підстави розглядати національне правосуддя не як допоміжний механізм, а як базовий рівень доказування.

Окремий блок досліджень присвячений екологічному виміру війни, екоциду та майбутнім репараційним вимогам. Так, О. Бринзанська [13] звертає увагу на складність доведення шкоди природному середовищу в межах міжнародного кримінального права, а Р. Вереша, О. Кучинська та О. Ковтун [14] розглядають екоцид у національному та міжнародному правовому вимірі. У контексті цієї статті зазначені праці важливі для поєднання кримінальної кваліфікації, екологічної експертизи та компенсаційного напрямку.

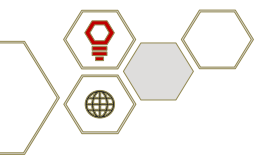
Ще один напрям стосується міжнародної реакції на воєнні злочини, універсальної юрисдикції, спеціального трибуналу та репарацій. Зокрема, Є. Бондаренко (Ye. Bondarenko) [15], О. Тарасенко (O. Tarasenko) [16], А. Пател (A. Patel) і Р. Тіварі (R. Tiwari) [17], А. Войціховський та О. Бакумов

[18], а також Т. Данненбаум (T. Dannenbaum) [19] аналізують різні моделі міжнародного реагування, їхні переваги, обмеження та ризики легітимності. Попри значну кількість праць, недостатньо опрацьованим залишається питання взаємодії цих механізмів як єдиної доказово-юрисдикційної системи. Саме тому подальшого аналізу потребує не лише діяльність окремих інституцій, а й можливість використання зібраних доказів одночасно в національному, міжнародному та компенсаційному процесах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень у сфері міжнародного кримінального права, нерозв'язаною залишається проблема узгодження різних юридичних кваліфікацій у межах однієї війни. Один і той самий епізод може одночасно містити ознаки воєнного злочину, злочину проти людяності, елементу геноцидної політики або доказу злочину агресії. За таких умов надмірна фрагментація кваліфікації звужує подію до окремого локального епізоду, тоді як її надмірне розширення створює ризик розмиття складу злочину. Складним залишається й питання суб'єктного рівня відповідальності, оскільки безпосередній виконавець, командир, представники військового командування та політичне керівництво перебувають у різних правових площинах, хоча встановлення системності злочинів потребує доведення зв'язку між конкретним польовим епізодом і управлінським рішенням.

Окремого значення набуває процесуальний статус доказів. Фото- і відеоматеріали, супутникові знімки, дані відкритих джерел, експертні висновки та свідчення потерпілих мають різну доказову силу в національних і міжнародних юрисдикціях. Це зумовлює необхідність формування доказової бази з урахуванням вимог автентичності, збереження ланцюга доказів, перевірності та можливості подальшого використання матеріалів у компенсаційних механізмах. Водночас актуальним залишається питання співвідношення оперативності правосуддя та його легітимності, оскільки суспільний запит на покарання агресора не усуває необхідності належного

доказування, дотримання процесуальних гарантій і забезпечення неупередженого розгляду справ.

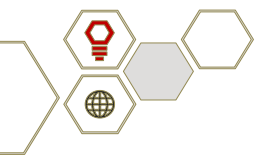
Внесок статті полягає у спробі поєднати різні рівні реагування на міжнародні злочини в єдину логічну систему, де національне правосуддя, міжнародні судові інституції та компенсаційні механізми розглядаються як взаємопов'язані елементи. Окремо підкреслюється важливість узгодженого підходу до формування доказової бази та юрисдикційних процедур, щоб уникнути розпорошення матеріалів і забезпечити більш цілісне розуміння відповідальності за воєнні злочини.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування інтегрованої моделі міжнародної кримінальної відповідальності агресора за воєнні та пов'язані з ними міжнародні злочини, вчинені на території України, із визначенням функціональної ролі національного правосуддя, Міжнародного кримінального суду, майбутнього спеціального трибуналу щодо злочину агресії, а також механізмів міжнародної правової допомоги й компенсаційного відшкодування.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання:

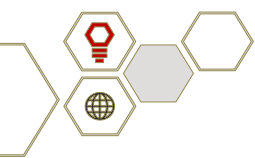
- 1) окреслити співвідношення основних категорій міжнародних злочинів (воєнних злочинів, злочину агресії та інших) у контексті України;
- 2) проаналізувати переваги та недоліки основних механізмів відповідальності;
- 3) запропонувати модель доказово-юрисдикційного контуру для одночасного застосування в національному, міжнародному та репараційному процесах;
- 4) визначити практичні напрями підвищення ефективності кримінально-правового реагування на агресію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихідною позицією дослідження є розуміння багаторівневого характеру відповідальності за злочини, вчинені в умовах агресії проти України. Воєнний злочин у кожному

випадку має конкретний епізодичний вимір, що охоплює напад, наказ, об'єкт ураження, потерпілих, виконавців, доказові сліди та наслідки. Водночас у сучасних умовах значна частина таких епізодів не має випадкового або ізольованого характеру, а може свідчити про реалізацію ширшої практики терору проти цивільного населення, руйнування критичної інфраструктури, примусового переміщення або створення умов, несумісних із життям. У зв'язку з цим юридичний підхід потребує одночасного врахування як окремої події, так і сукупності взаємопов'язаних подій, що формують системний характер злочинної діяльності. У світовій судовій практиці вже існують прецеденти притягнення до відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності. Одним із найважливіших прикладів став Нюрнберзький процес, який тривав з 20 листопада 1945 року до 1 жовтня 1946 року. Цей Міжнародний воєнний трибунал став першим масштабним міжнародним судочинством, створеним для притягнення до відповідальності керівників нацистської Німеччини за вчинення злочинів під час Другої світової війни. Значення Нюрнберзького процесу полягає не лише у засудженні винних осіб, а й у формуванні фундаментальних засад міжнародного кримінального права. У ході трибуналу було зібрано та систематизовано значний масив беззаперечних доказів воєнних злочинів, злочинів проти людяності та вбивств мільйонів євреїв під час Голокосту, що стало важливим підґрунтям для подальшого розвитку міжнародної кримінальної юстиції. Саме рішення Нюрнберзького трибуналу заклали основи принципу індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини, незалежно від офіційного статусу особи чи виконання наказів державного керівництва.

У межах формально-юридичного аналізу воєнні злочини доцільно розглядати не лише як доктринальну категорію, а як систему діянь, що мають чітке нормативне закріплення в міжнародному гуманітарному та національному кримінальному праві. Базовими джерелами визначення «серйозних порушень» міжнародного гуманітарного права є Женевські

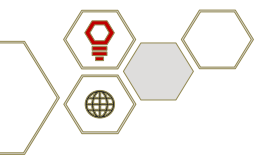

конвенції 1949 року, зокрема ст. 50 Першої, ст. 51 Другої, ст. 130 Третьої та ст. 147 Четвертої Женевської конвенції [20–23]. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій розширює цей підхід, зокрема через ст. 11 та ст. 85 [24], які конкретизують поняття серйозних порушень міжнародного гуманітарного права та закріплюють обов'язки держав щодо їх кримінального переслідування.

У системі міжнародного кримінального права відповідний перелік деталізовано у ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [25], де воєнні злочини охоплюють, зокрема, умисні напади на цивільне населення і цивільні об'єкти, незаконну депортацію, катування, нелюдське поводження, незаконне позбавлення волі та інші тяжкі порушення законів і звичаїв війни.

У національному праві України важливе значення має ст. 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка охоплює воєнні злочини, зокрема жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, примусове переміщення цивільного населення, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування заборонених міжнародним правом засобів і методів ведення війни, а також інші порушення законів і звичаїв війни, передбачені міжнародними договорами України. Водночас для комплексної кваліфікації діянь вагомими ст. 437 КК України щодо злочину агресії, ст. 441 щодо екоциду та ст. 442 щодо геноциду [26]. При цьому не кожне порушення законів і звичаїв війни автоматично утворює склад злочину агресії, оскільки останній пов'язаний із рішенням вищого політико-військового керівництва щодо застосування збройної сили всупереч Статуту ООН і потребує доведення відповідного рівня причинно-наслідкового зв'язку.

У цьому контексті доцільно виокремлювати три рівні відповідальності: оперативний, стратегічний і відновлювальний. Оперативний рівень охоплює фіксацію конкретних воєнних злочинів, встановлення виконавців і командирів, збирання та процесуальне закріплення доказів, проведення

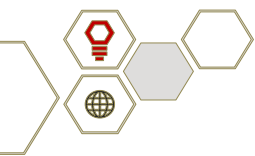

експертиз і судовий розгляд. Стратегічний рівень спрямований на встановлення відповідальності осіб, які планували, санкціонували або забезпечували ведення агресивної війни та реалізацію системної злочинної політики. Відновлювальний рівень пов'язаний із механізмами репарацій, реєстрацією збитків, сатисфакцією потерпілих і формуванням доказової основи для компенсаційних процедур.

Емпірична частина дослідження була реалізована як якісний контент-аналіз 18 наукових праць і двох офіційних інституційних джерел, що дозволило зіставити доктринальні підходи з реальною архітектурою відповідальності. Для узагальнення матеріалу застосовано п'ять критеріїв: юрисдикційна придатність механізму, доказова спроможність, доступність для потерпілих, здатність охоплювати високий рівень керівництва та зв'язок із компенсаційним процесом. За кожним критерієм механізми оцінювалися не у формально-кількісний спосіб, а через функціональну роль у загальній системі правосуддя.

Національні кримінальні провадження мають найвищу оперативну цінність, оскільки саме в Україні концентруються місце події, потерпілі, первинні докази, слідчі дії та практична потреба у швидкому реагуванні. Їхня перевага полягає в близькості до доказової бази, можливості масового розслідування епізодів і безпосередньому зв'язку з потерпілими. Водночас ризиками є перевантаження слідчих органів, неоднакова кваліфікація злочинів, нестача спеціалізованих експертиз, складність роботи з транснаціональними доказами та можливі труднощі із забезпеченням підозрюваних, які перебувають поза межами України.

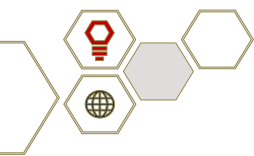
Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) виконує іншу функцію. Його завдання полягає не в розгляді всіх епізодів, а в переслідуванні найбільш відповідальних осіб за найтяжчі злочини. Саме тому МКС є важливим для легітимації міжнародного виміру відповідальності, встановлення високих стандартів доказування й подолання аргументу про нібито внутрішній

характер подій. Водночас обмеження юрисдикції щодо злочину агресії та залежність від виконання ордерів на арешт означають, що МКС не може самостійно закрити всю архітектуру відповідальності.

Майбутній спеціальний трибунал щодо злочину агресії має заповнити той сегмент міжнародної кримінальної юрисдикції, який не може бути повністю охоплений МКС. Його предметом розгляду має бути не повторне розслідування окремих воєнних злочинів, а встановлення факту ухвалення, планування, підготовки, початку та реалізації політико-військового рішення про ведення агресивної війни. За інформацією Ради Європи, такий трибунал розглядається як механізм, спрямований на притягнення до відповідальності вищих політичних і військових посадових осіб за злочин агресії проти України, при збереженні комплементарного характеру щодо діяльності МКС [27, с. 1]. Для забезпечення легітимності він має передбачати чітко визначений мандат, прозорі процесуальні правила, гарантії прав сторони захисту та належно обґрунтований зв'язок із юрисдикцією України.

Спільні слідчі групи, координація через Євроюст (Агентство Європейського Союзу зі співробітництва у сфері кримінального правосуддя), міжнародна правова допомога та застосування принципу універсальної юрисдикції держав-партнерів мають допоміжний, однак практично значущий характер у системі міжнародного кримінального переслідування. У національному кримінальному процесуальному праві цей напрям регламентується розділом IX Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) України «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження», який охоплює загальні засади міжнародного співробітництва, міжнародну правову допомогу, екстрадицію, передання кримінального провадження, а також визнання та виконання вироків іноземних судів [28]. Окреме значення має розділ IX-2 КПК України, що визначає особливості співробітництва з МКС. Ці процесуальні положення забезпечують можливість збирання доказів за межами України, роботи з переміщеними потерпілими,

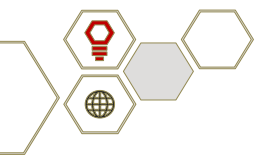
виконання запитів, допиту свідків у різних державах і процесуального використання матеріалів у національних та міжнародних провадженнях, що, відповідно, є практичним інструментальним забезпеченням реалізації міжнародного співробітництва, зазначеного вище.

Репараційний напрям не є власне кримінальною юрисдикцією, але без нього система відповідальності залишається неповною. Реєстр збитків для України фіксує заяви про шкоду, завдану агресією, і формує перший елемент майбутнього компенсаційного механізму [29, с. 1]. Для кримінального правосуддя це має подвійне значення. По-перше, матеріали про шкоду можуть підтверджувати масштабність і системність злочинів. По-друге, кримінальні вироки можуть посилювати обґрунтованість компенсаційних вимог і створювати юридичний міст між покаранням винних та відновленням прав потерпілих (табл. 1).

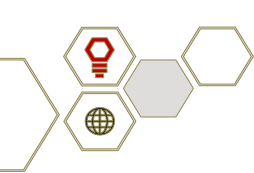
Таблиця 1

Інтегрована матриця механізмів відповідальності агресора за воєнні злочини в Україні

Механізми	Юрисдикційна роль	Переваги	Ризики або обмеження	Авторська пропозиція
Національні кримінальні провадження України	Розслідування більшості епізодів воєнних злочинів і притягнення до відповідальності безпосередніх виконавців та командирів	Близькість до місця події, доступ до потерпілих, можливість масового документування	Перевантаження органів, неоднакова кваліфікація, складність отримання підозрюваних	Створити єдиний стандарт досьє епізоду з поділом доказів на кримінальні, контекстуальні та компенсаційні
Міжнародний кримінальний суд	Переслідування найбільш відповідальних осіб за воєнні	Висока міжнародна легітимність, сталі стандарти	Обмеження щодо злочину агресії, залежність від	Використовувати МКС як стратегічний механізм для справ

Механізми	Юрисдикційна роль	Переваги	Ризики або обмеження	Авторська пропозиція
	злочини, злочини проти людяності та геноцид	доказування, ордери на арешт	співпраці держав	найвищого рівня, не дублюючи масові національні провадження
Майбутній спеціальний трибунал щодо злочину агресії	Оцінка рішення про планування, підготовку, початок і здійснення агресивної війни	Закриття юрисдикційної прогалини щодо агресії, фокус на політичному та військовому керівництві	Питання імунітетів, виконання вироків, ризик політичного сприйняття	Забезпечити вузький мандат, процесуальні гарантії та доказовий зв'язок із матеріалами національних проваджень
Спільні слідчі групи та міжнародна правова допомога	Координація збирання доказів, допитів, цифрових матеріалів і транскордонних слідчих дій	Швидший обмін інформацією, процесуальна сумісність, доступ до доказів за кордоном	Різні стандарти допустимості та захисту персональних даних	Уніфікувати протоколи збереження цифрових доказів і забезпечити ранню правову оцінку матеріалів
Універсальна юрисдикція держав-партнерів	Розслідування окремих міжнародних злочинів незалежно від місця їх учинення	Можливість переслідувати підозрюваних за межами України, посилення невідворотності покарання	Фрагментарність справ, різні національні підходи, доказова віддаленість	Синхронізувати справи з українськими матеріалами й уникати конкуренції проваджень
Реєстр збитків і майбутній компенсаційний механізм	Фіксація шкоди, завданої агресією, для майбутніх репарацій	Потерпілоцентричність, зв'язок між злочином і відновленням прав,	Не здійснює кримінального переслідування, є лише інструментом фіксації шкоди	Поєднати кримінальні матеріали з категоріями шкоди та забезпечити

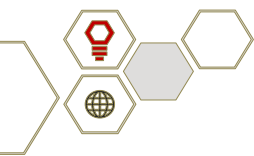

Механізми	Юрисдикційна роль	Переваги	Ризики або обмеження	Авторська пропозиція
		накопичення доказів шкоди	та потребує створення окремого компенсаційного механізму.	придатність доказів для репарацій

Джерело: власна розробка авторів

Наведена матриця свідчить, що ефективна модель відповідальності агресора не може бути побудована на основі пріоритету одного «головного» механізму. Національні суди не замінюють МКС, останній не усуває потреби в спеціальному трибуналі щодо злочину агресії, а такий трибунал, відповідно, не охоплює питання компенсації шкоди. Водночас ці інституційні механізми можуть функціонувати як єдина узгоджена система за умови формування спільного доказового ядра, що забезпечує їхню процесуальну взаємодоповнюваність.

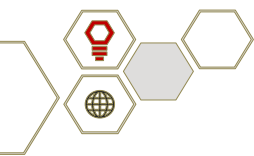
Авторська модель доказово-юрисдикційного контуру передбачає п'ять взаємопов'язаних елементів: подієву фіксацію злочину, попередню юридичну кваліфікацію, контекстуалізацію епізоду, визначення юрисдикційної траєкторії та репараційне маркування шкоди. Подієва фіксація охоплює час і місце події, спосіб вчинення, коло потерпілих, первинні докази, можливих виконавців і наслідки. Попередня кваліфікація дає змогу визначити наявність ознак воєнного злочину, злочину проти людяності, геноцидних практик або доказове значення епізоду для встановлення злочину агресії. Контекстуалізація встановлює зв'язок конкретної події з іншими епізодами, наказами, публічними заявами, елементами військової логістики та повторюваними моделями поведінки. Юрисдикційна траєкторія визначає оптимальний процесуальний «маршрут» епізоду – у межах національного провадження, передання до МКС, використання в провадженні щодо злочину агресії або застосування в межах універсальної юрисдикції. Репараційне

маркування забезпечує одночасну фіксацію матеріальної, моральної, екологічної та інфраструктурної шкоди з метою її подальшої інтеграції в компенсаційні механізми.

Для воєнних злочинів проти цивільного населення така модель означає, що кожен епізод обстрілу, катування, незаконного утримання, депортації або примусового переміщення має документуватися не лише як окрема подія, а і як потенційний елемент ширшого злочинного патерну. У випадку атак на енергетичну інфраструктуру особливого значення набуває встановлення співвідношення між військовою метою, передбачуваними цивільними наслідками та повторюваністю ударів. Щодо екологічних наслідків війни, то важливо фіксувати не лише безпосередню шкоду, а й довгостроковий вплив на ґрунти, водні ресурси, лісові масиви, промислові об'єкти та гідротехнічну інфраструктуру.

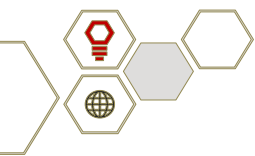
Окремим елементом запропонованої моделі є встановлення командної та керівної відповідальності. У національному кримінальному праві це питання регулюється ст. 31-1 КК України, яка передбачає відповідальність військових командирів, інших осіб, що фактично виконують функції командування, а також інших начальників за злочини, вчинені підлеглими, якщо вони знали або за конкретних обставин повинні були знати про їх учинення чи намір і не вжили необхідних заходів для запобігання, припинення або повідомлення компетентних органів [26]. Реалізація цього підходу потребує переходу від ідентифікації безпосереднього виконавця до встановлення кола осіб, які здійснювали контроль, приймали рішення, віддавали накази, допускали або не запобігли вчиненню злочину. У цьому контексті важливе значення мають дані про організаційну структуру підрозділів, систему підпорядкування, зміст наказів, маршрути переміщення, засоби зв'язку, журнали бойових дій, супутникові дані, свідчення очевидців і повторюваність аналогічних дій. У справах щодо злочину агресії визначальним є не встановлення кожного окремого епізоду насильства, а

доведення політичного та військового рішення про застосування збройної сили всупереч міжнародному праву.

Практична реалізація запропонованої моделі передбачає запровадження стандартизованої картки юридичного маршруту для кожного задокументованого епізоду. У ній доцільно фіксувати стислий опис події, попередню правову кваліфікацію, перелік і статус доказових матеріалів, потенційний рівень відповідальності, а також вид і характер шкоди, релевантної для подальших компенсаційних процедур. Такий інструмент не заміняє процесуальні документи, однак забезпечує систематизацію даних, мінімізує ризики їх втрати та створює передумови для багатоцільового використання в різних юрисдикційних площинах. Важливим організаційним компонентом є спеціалізація учасників кримінального провадження (слідчих, прокурорів, суддів та експертів), уніфікація підходів до роботи з цифровими доказами та раннє виокремлення матеріалів, які можуть мати значення для встановлення відповідальності осіб вищого рівня. Фото- й відеоматеріали, супутникові знімки, дані відкритих джерел і геолокаційна інформація набувають доказового значення лише за умови підтвердження їх походження, часу, місця створення, автентичності та цілісності. У цьому контексті обґрунтованим є врахування положень Протоколу Берклі [30], що визначає міжнародні стандарти збирання, верифікації, аналізу та збереження цифрових даних у розслідуваннях порушень міжнародного кримінального, гуманітарного права та прав людини. Його імплементація має особливу вагу для України, з огляду на значну частку цифрових доказів, що формуються з матеріалів очевидців, супутникових систем, соціальних мереж і відкритих реєстрів. Відповідно, національні стандарти роботи з такими даними мають бути узгоджені з підходами МКС і практикою держав, які застосовують універсальну юрисдикцію.

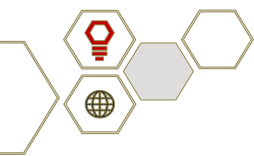
Відбір справ для пріоритетного розгляду має ґрунтуватися на сукупності критеріїв, зокрема доказовій готовності епізоду, можливості ідентифікації

причетних осіб, наявності зв'язку з управлінською або командною структурою, репрезентативності для ширшого злочинного патерну та значущості для потерпілих. Такий підхід дозволяє узгодити провадження різного рівня складності без формування штучної ієрархії між категоріями злочинів чи групами потерпілих. Окремим концептуальним елементом моделі є єдність термінології та потерпілоцентричний підхід. Базові параметри опису події, наслідків, кола потерпілих і доказової бази мають зберігати стабільність незалежно від подальшого юрисдикційного маршруту матеріалів, що забезпечує їхню сумісність для національного, міжнародного та компенсаційного використання. Водночас потерпілі повинні розуміти, що їхні свідчення, медичні документи та матеріали щодо шкоди майну чи здоров'ю можуть бути релевантними не лише для конкретного кримінального провадження, а й для міжнародного переслідування та майбутніх репараційних механізмів.

Загалом практична значущість запропонованого підходу полягає у забезпеченні узгодженого поєднання інтересів держави, міжнародного правопорядку та потерпілих. Держава отримує структурований механізм кримінального переслідування, міжнародні інституції – уніфіковану та належно верифіковану доказову базу, а потерпілі – реальну перспективу того, що їхній досвід буде не лише зафіксований, а і юридично використаний. У цьому контексті відповідальність агресора постає не як одноразовий каральний акт, а як комплексний і тривалий процес відновлення справедливості, що реалізується через доказування, судові рішення та відшкодування шкоди.

Отже, важливий результат дослідження полягає в переході від фрагментарного уявлення про множинність механізмів відповідальності до їх розуміння як функціонально взаємопов'язаної системи. Відповідальність агресора не є автоматичним наслідком очевидності злочинів, а формується як результат узгодженої роботи доказових, інституційних і процесуальних

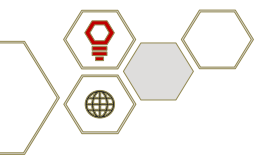

елементів, у межах яких кожен суб'єкт виконує визначену функцію. Саме така конфігурація забезпечує одночасне досягнення цілей кримінального переслідування виконавців, встановлення відповідальності політико-військового керівництва, міжнародної правової оцінки агресії та відшкодування завданої шкоди.

Висновки. Здійснене дослідження дає підстави стверджувати, що воєнні злочини, вчинені на території України, потребують не фрагментарного опису окремих епізодів, а інтеграції до цілісної архітектури міжнародної кримінальної відповідальності. Така архітектура передбачає узгоджену взаємодію національних кримінальних проваджень, міжнародного кримінального переслідування, спеціалізованого механізму щодо злочину агресії, транскордонної доказової координації та компенсаційного (репараційного) напрямку. Обґрунтовано, що національне правосуддя виконує базову оперативну функцію, забезпечуючи первинну фіксацію злочинів, роботу з потерпілими та розгляд значної кількості епізодів. Натомість МКС концентрується на найбільш відповідальних особах і найтяжчих злочинах, тоді як спеціальний трибунал щодо злочину агресії має усунути юрисдикційну прогалину, пов'язану з кримінально-правовою оцінкою рішення про розв'язання агресивної війни.

Запропонована модель доказово-юрисдикційного контуру передбачає багатоаспектну фіксацію кожного епізоду воєнного злочину: як окремої події, як можливого елемента системної політики, як підстави для встановлення командної або керівної відповідальності та як джерела даних щодо завданої шкоди. Така конструкція мінімізує ризики дублювання проваджень і водночас забезпечує придатність доказів для використання в різних юрисдикційних і компенсаційних процедурах.

Встановлено, що ефективність механізму відповідальності агресора визначається не кількістю інституцій, а рівнем їхньої функціональної координації. До основних ризиків належать розпорошення доказової бази,

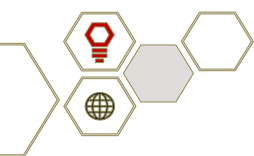

конкуренція юрисдикцій, неоднорідність правової кваліфікації, недостатня спеціалізація суб'єктів розслідування та слабка інтеграція кримінального переслідування з репараційними механізмами.

Подальші наукові розвідки доцільно зосередити на розробленні прикладних стандартів доказування для окремих категорій воєнних злочинів, зокрема атак на критичну енергетичну інфраструктуру, екологічної шкоди, депортації дітей, сексуального насильства, катувань та командної відповідальності. Окремого опрацювання потребує методологія трансформації матеріалів кримінальних проваджень у доказову основу компенсаційного механізму із дотриманням процесуальних гарантій та прав потерпілих.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 15.04.2026).
2. Khobbi Y., Storozhuk I., Svoboda I., Kuzmenko S., Tymchyshyn A. Reforming Techniques to Combat Organized Crime in the Context in View of Securing Human Rights and Freedoms. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40, № 73. P. 192–214. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.09>
3. Korol K., Wojko T., Kobko Y., Tymchyshyn A., Ruban A., Popovych V., Ilkiv B., Shuplat T. Evaluation of the ecological state and phytomeliorative efficiency of vegetation at landfills. *Ecological Engineering & Environmental Technology*. 2025. Vol. 26, № 2. P. 239–251. DOI: <https://doi.org/10.12912/27197050/196621>
4. Тимчишин А. М. Використання криміналістичних даних для розробки стратегій протидії воєнній агресії в секторі енергетичної безпеки. *Національна безпека: загрози та виклики*: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації (1 квітня – 12 травня 2024 року). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 212–216. URL:

https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/22907/1/%D0%90dvanced_training_UzhNU.pdf#page=212 (дата звернення: 15.04.2026).

5. Salari A., Hosseini S. H. Russia's Attack on Ukraine: A Review of the International Criminal Court's Capacity to Examine the Crime of Aggression. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. Vol. 1, № 18. P. 8–27. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.1-a000107>

6. Kwiecień R. Aggression and Responsibility Under International Law – A Case of the Aggression of the Russian Federation Against Ukraine. *Osteuropa Recht*. 2022. Vol. 68, № 2. P. 201–213. DOI: <https://doi.org/10.5771/0030-6444-2022-2-201>

7. Grzebyk P. Crime of Aggression against Ukraine: The Role of Regional Customary Law. *Journal of International Criminal Justice*. 2023. Vol. 21, № 3. P. 435–459. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqad035>

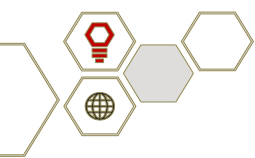
8. McDougall C. The Imperative of Prosecuting Crimes of Aggression Committed against Ukraine. *Journal of Conflict and Security Law*. 2023. Vol. 28, № 2. P. 203–230. DOI: <https://doi.org/10.1093/jcsl/krad004>

9. Hazdayka-Vasylyshyn I. Subject of the crime of aggression under international and Ukrainian criminal law. *Social and Legal Studios*. 2024. Vol. 7, № 2. P. 171–178. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals2.2024.171>

10. Lankevych A., Zaverukha O., Sopilnyk R., Havrylenko O., Podilchak O. The ICC jurisdiction in Ukraine: challenges and opportunities in the fight against impunity. *Amazonia Investiga*. 2024. Vol. 13, № 77. P. 270–279. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.77.05.20>

11. Basysta I., Drozdov O., Drozdova O., Kovtun V., Shulhin S. Social and legal consequences of Ukraine's ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court. *Social and Legal Studios*. 2025. Vol. 8, № 2. P. 262–275. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals2.2025.262>

12. Ковальчук О. Я. Гарантування відповідальності росії за воєнні злочини в Україні: інформаційно-правовий аспект”. *Вісник Харківського*

національного університету внутрішніх справ. 2024. № 105(2 (Ч. 2)). С. 149–159. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.2.37>

13. Бризанська О. Політика Міжнародного кримінального суду щодо екологічних злочинів на сучасному етапі. Слово національної школи суддів України. 2025. № 2 (51). С. 26–34. DOI: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-2\(51\)-3](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-2(51)-3)

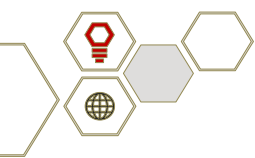
14. Вереша Р. В., Кучинська О. П., Ковтун О. М. Екоцид у національному та міжнародному кримінальному праві: сучасні виклики та перспективи нормативно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Т. 2, № 78. С. 152–159. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.24>

15. Bondarenko Ye. Addressing war crimes in Ukraine: international response, accountability and the path to reparations for violations committed as a result of Russian aggression. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Т. 85, № 4. С. 215–219. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.31>

16. Tarasenko O. Criminal liability for war crimes: national practice and international standards. *Entrepreneurship, Economy and Law.* 2024. № 2. P. 114–119. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.2.18>

17. Patel A., Tiwari R. Critical analysis of international law failures in the Russian invasion of Ukraine: implications for global security. *Law and Safety.* 2024. Vol. 94, № 3. P. 46–55. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.04>

18. Войціховський А. В., Бакумов О. С. Спеціальний міжнародний трибунал із розслідування злочину агресії росії проти України: правовий аналіз, міжнародна юрисдикція та виклики”. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2023. №102(3 (Ч. 1)). С. 203–217. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.19>

19. Dannenbaum T. A Special Tribunal for the Crime of Aggression? *Journal of International Criminal Justice*. 2022. Vol. 20, № 4. P. 859–873. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqac047>

20. Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field of 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949> (дата звернення: 21.04.2026).

21. Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea of 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gcii-1949> (дата звернення: 21.04.2026).

22. Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War of 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949> (дата звернення: 21.05.2026).

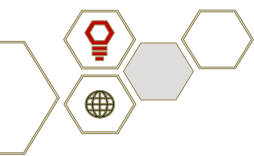
23. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949> (дата звернення: 21.04.2026).

24. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts, 8 June 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977> (дата звернення: 21.04.2026).

25. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 21.04.2026).

26. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 21.04.2026).

27. Frequently asked questions: Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine. Updated 15 May 2026. *Council of Europe: вебсайт*. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/frequently-asked-questions-special-tribunal-for-the-crime-of-aggression-against-ukraine> (дата звернення: 21.04.2026).

28. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 21.04.2026).

29. Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. *Council of Europe: вебсайт*. URL: <https://rd4u.coe.int/en> (дата звернення: 21.04.2026).

30. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in Investigating Violations of International Criminal, Human Rights and Humanitarian Law. United Nations, 2022. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2024-01/OHCHR_BerkeleyProtocol.pdf (дата звернення: 21.04.2026).